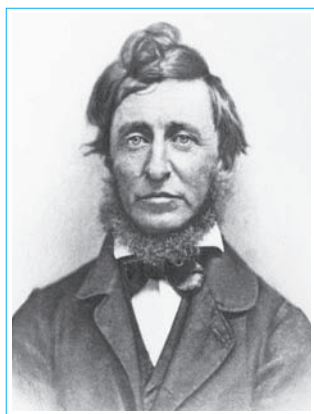

Henry David
Thoreau

VOLDENAS,
ARBA GYVENIMAS MIŠKE

Henry David Thoreau

VOLDENAS,
ARBA GYVENIMAS MIŠKE

Iš anglų kalbos vertė Rolandas Pavilionis

VILNIUS 2016

UDK 821.111(73)-4
Th41

VERSTA IŠ:
HENRY DAVID THOREAU,
WALDEN, OR LIFE IN THE WOODS, NEW YORK, 1960
ON THE DUTY OF CIVIL DISOBEDIENCE, 1995

THOREAU, HENRY DAVID

Voldenas, arba Gyvenimas miške; Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą / Henry David Thoreau; iš anglų kalbos vertė Rolandas Pavilionis. – 5-oji laida. – Vilnius: Vaga, 2016. – 472 p.: iliustr.

Kn. taip pat: Būti reiškia nepaklusti absurdui, p. 7–19; Henry Davidas Thoreau ir jo pasaulis, p. 19–32 / Rolandas Pavilionis.

ISBN 978-5-415-02397-4

UDK 821.111(73)-4+821.111(73)(092)

MAKETAVO ERNESTAS VINICKAS

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

El. p. info@vaga.lt; www.vaga.lt

tel. +370 5 249 8121; faks. +370 5 249 8122

Spausdino UAB BALTO, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

Tiražas 1000 egz.

© Vertimas į lietuvių kalbą, Rolandas Pavilionis, 1997

© Serijos viršelių idėjos autorė Deimantė Rybakovienė

© Leidykla VAGA, 2015

ISBN 978-5-415-02397-4

TURINYS

ROLANDAS PAVILIONIS

Henry David Thoreau ir jo pasaulis / 7

Būti reiškia nepaklusti absurdui / 19

Voldenas, arba Gyvenimas miške

1. **Ūkis** / 35
2. **Kur gyvenau ir dėl ko** / 128
3. **Skaitymas** / 151
4. **Garsai** / 166
5. **Vienatvė** / 188
6. **Lankytojai** / 201
7. **Pupų laukas** / 219
8. **Kaimelis** / 234
9. **Tvenkiniai** / 242
10. **Beiker ferma** / 275
11. **Aukščiausieji įstatymai** / 286
12. **Laukiniai kaimynai** / 302

13. Įkurtuvės / 320

14. Ankstesnieji gyventojai ir žiemos svečiai / 341

15. Žiemos gyvūnai / 360

16. Tvenkinys žiemą / 374

17. Pavasaris / 393

18. Pabaiga / 418

Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą / 437

HENRY DAVID THOREAU IR JO PASAULIS

Rolandas Pavilionis, 1984 metų liepa

Yra žmonių kaip kalnų ar miškų, kurių dydį gali suvokti tik atitolęs nuo jų. Yra knygų, kurių išmintį privalo pažinti kiekvienas. Jos turėtų būti skaitomos taip, kaip išmokstama būtiniausių dalykų, nes jose kalbama apie tai, ko negalima nežinoti. Žmogus, parašęs tokią būtiną knygą – amerikietis Henry Davidas Thoreau (1817–1862), ilgai nežinomas ir nepripažintas savo krašte ir pasaulyje, nugyvenęs trumpą gyvenimą ir palikęs savo tėvynainiams ir mums *Voldeną* – knygą, šiandien priskiriamą pasaulinės literatūros klasikais.

Voldenas – ne romanas. Jam netinka tradiciniai grožinės literatūros matai. Ši knyga – tai išpažintis žmogaus, savo valia palikusio civilizuoatą pasaulį ir dvejus metus gyvenusio atsisakyrieliu miške. Šio kūrinio pagrindiniai veikėjai – Thoreau mintys, kurias jis patiki tiems, kuriems dar gali rūpėti jų gyvenimo prasmė.

Thoreau vadino save „poetu, mistiku ir transcendentalistu“, bet tik perskaičius *Voldeną* galima suvokti šių jo žodžių

prasmę. Jis iš tiesų žymiausias atstovas literatūrinės ir filosofinės krypties, vadinamos „amerikietiškuoju transcendentalizmu“. Tuomet, 4–5-ajame XIX a. deš. JAV Šiaurės Vakaruose, Naujojoje Anglijoje, Masačusetso valstijoje, provincialiaame Konkordo miestelyje būrėsi demokratiškai nusiteikusių, dvasinio peno ištroškusių jaunų inteligentų klubas. Juos vienijo tikėjimas demokratine Amerikos ateitimi, jos raidos kelių, kultūros savitumu, jos begalinėmis, neišmatuojamomis galimybėmis, atsiskleidžiančiomis nelytėtos, neapbrėžtos gamtos platybėse. Juos, dvasinius Naujojo Pasaulio kūrėjus, vienijo tikėjimas idealiu, transcendentiniu gamtos ir žmogaus pradų, sąlygojančiu visų žmogaus prigimties vertų sumanymų ir darbų sėkmę bei didingumą. Slaptingoji, pojūčiams neprieinama, už jų esanti galia buvo suprantama kaip gamtos ir žmogaus, pasaulio apskritai dvasingumas, kurio simbolinės apraiškos užtinkamos materialiose pasaulio formose. Pastarosios esą persmelktos šia užjutmene, kosmine dvasia, su kuria susisiečia individuali žmogaus siela – transcendentinės dvasios dalis. Kaip tik pasaulio dvasingumas leidžia kalbėti apie žmogaus ir gamtos dermę – pasaulio vieningumo pagrindą.

Amerikietiškas transcendentalizmas, paveldėjęs pavadinimą iš Senojo Pasaulio idealistinės (Kanto, Fichte's, Schellingo) filosofijos, ištikimas Platono filosofijos tradicijai ir anglų romantikų (Shelley'io, Wordswortho, Coleridge'o, Carlyle'o) pasaulėjautai, nebuvo filosofija įprastine prasme. Tai nebuvo sistemingas pasaulio sąrangos, būties ar pažinimo galimumo aiškinimas, reiškiamas abstrakčia filosofinių kategorijų kalba, atsietas nuo žemiškosios žmogaus būties. Amerikos transcendentalistams, skirtingai nuo Europos romantikų, nereikėjo sielotis dėl negražinamos idealizuotos praeities – jie tokios aps-

kritai neturėjo, nes viskas buvo nauja – šalis, gamta, žmogus. Jam, žmogui, pirmąkart žengiančiam į „neuzkariautą“ gamtą ir kuriančiam naują kraštą, viską reikėjo išmėginti pačiam ir šitaip patikrinti kūno ir dvasios stiprybę. Ne atgal, su nostalgija, o pirmyn, su viltimi žvelgė tie, kurie tikėjo žmogaus būties ir jo paskirties ypatingumu ir todėl negalėjo taikytis su tuo, kame matė grėsmę idealiam žmogaus prigimties pradui. Tokią grėsmę jau tuomet kėlė materialioji audringa ekonominė pramoninė krašto raida, įsiviešpataujantis kapitalas, keičiantis ne tik krašto vaizdą, bet ir žmonių santykius, jų moralę. Jau tuomet R. Emersonas, transcendentalistų lyderis, rašė:

„Gamta pergyvena prekybos antpuolį, lydimą pinigų, kredito, garo, geležinkelių, kurie grasina pakirsti žmogaus padėtį ir sukurti naują pasaulinę monarchiją, dar tironiškesnę nei Babilonas ar Roma. Poetai ir išminčiai beveik išnyko, o kiti apimti drovumo. Jie taip svetimi tai tironijai, kad amžininkai juos laiko bepročiais, elgiasi su jais lyg su silpnapročiais.“

Susirūpinimą asmenybės ir visuomenės dalia transcendentalistai, tarsi kartodami teorines utopinio socializmo pamokas, išreiškė praktiškai, netoli Konkordo įkūrę žemės ūkio koloniją, turėjusią parodyti Amerikai protingo ir teisingo gyvenimo pavyzdį.

Thoreau, jauniausias iš transcendentalistų, nedalyvavo šiame kolektyviniame eksperimente. Asmenybės ir visuomenės atgimimą įsivaizdavo kitaip, nes tikėjo kitokia žmogaus gyvenimo filosofija, kitaip suprato ir filosofijos paskirtį. Vertindamas, kaip ir kiti transcendentalistai, visuomeninį filosofijos vaidmenį (jį atspindėjo būdingos tam laikui viešos filosofinės paskaitos ir diskusijos), Thoreau visai nevertino filosofavimo kaip akademinės veiklos ir buvo labiausiai neakademiškas iš visų transcendentalistų.

Filosofija kaip disciplina jo nedomino. Apskritai visą tradicinę filosofiją jis laikė greičiau šalutiniu civilizacijos produktu nei tikros dvasinės kultūros vaisiumi. Jis neįtė pagarbos tiems, kurie vadina save filosofais ir nagrinėja subtilias problemas taip, tarsi jos neturėtų nieko bendra su jų pačių gyvenimu. Filosofija jam buvo ne profesija ir ne hobis, kuriam „paskiriamas“ laisvalaikis, ne romūs vien uždarei sektai suprantami postringavimai apie tiesą ar gyvenimo prasmę „pasiskaitymai“ kultūriniam багаžui papildyti. Filosofija jam buvo visų pirma gyvenimo, buvimo šiame pasaulyje išmintis, tiesos ir prasmės ieškojimas pačiame gyvenime, pačioje būtyje. Filosofija jam buvo gyvenimo išgyvenimas.

Toks filosofijos supratimas reikalavo savų raiškos būdų. Toks gyvenimo suvokimas negalėjo būti perteiktas sustabarėjusiomis, perbalusiomis dėl gyvenimo pulso, kraujotakos silpnumo, filosofijos kategorijomis. Jo neperteikė ir slenkanti gamtos ir žmogaus gyvenimo paviršiumi beletristika. Tą žmogaus ir gamtos supratimą reiškiant kalba, išnyksta ribos tarp filosofijos ir meninės kūrybos, atskleidžiama giluminė, simbolinė gamtos ir gyvenimo prasmė bei ryšys ir gimsta tai, ką kas nors gal pavadintų filosofine beletristika, nors iš tikrųjų tai tėra paprastas nuoširdus pasakojimas apie žmogaus buvimo šiame pasaulyje stebuklą.

Trumpas Thoreau gyvenimas, skurdus išoriniais įvykiais, buvo neprilygstamas dvasinių išpūdžių ir apmąstymų gausumu, pasaulio ir savęs pajautimu. Henry David Thoreau – palikuonis giminės, kurioje būta prancūzų, anglų ir škotų, – gimė 1817 metų liepos 12 dieną Konkorde nusigyvenusio amatininko šeimoje. Baigė Harvardo universitetą, kur studijavo graikų, lotynų ir moderniąsias kalbas. Mokytojavo, išmėgino sodinin-

ko, girininko, pieštukų meistro, matininko amatus. Nuo 20-ies iki gyvenimo pabaigos rašė *Dienoraštį*. Mirė nuo tuberkuliozės 1862 m. gegužės 6 d.

Dienoraštis, sudaręs 14 iš 20 jo kūrybinio palikimo tomų, išleisčių, praėjus penkioms dešimtims metų po mirties, – unikalus intymaus, gamtamokslinio, literatūrinio-filosofinio pobūdžio dokumentas, be asmeninių išgyvenimų, atspindėjęs ir reikšmingiausias to meto JAV visuomeninio politinio gyvenimo įvykius. Thoreau, prisiekęs humanizmo šauklys, negalėjo būti jų nuošalyje. Jis negalėjo likti abejingas, kai kildavo grėsmė žmogaus orumui, kai matė vienus pasmerktus nykiausiai egzistencijai, o kitus – tarpstančius iš svetimo triūso, kai buvo paminamos žmogaus teisės, o jo dvasiniai siekiai suvaržomi arba užgniaužiami socialinės neteisybės, įteisinto neteisingumo, valstybinio biurokratizmo sistemoje, aplipusioje prisitaikėliais, padlaižiais ir nevykėliais. Thoreau – aktyvus abolicionizmo šalininkas, ne tik teoriškai, bet ir praktiškai dalyvavęs negrų vergijos* panaikinimo judėjime.

Iš *Dienoraščio* išaugo kiti darbai – tarp jų literatūrinė vienos iš nuolatinų gamtamokslinių filosofinių ekskursijų ataskaita – *Savaitė Konkordo ir Merimako upėmis* (1849). (Daugiau nei 700 iš 1000 šios knygos egzempliorių reikėjo išpirkti pačiam autoriui.) *Dienoraščio* įrašai virto straipsniais, paskaitomis, kalbomis, esė gamtos, filosofijos, religijos, literatūros, politikos temomis. Jame užfiksuoti gamtos stebėjimai pelnė autoriui mokslininkų pripažinimą ir garbingą Bostono gamtos tyrinėtojų draugijos nario korespondento vardą.

Thoreau eilės, kupinos nuoširdumo, jautrumo, o kartu vyriškumo ir intelekto jėgos, kaip ir visa jo kūryba, rodė jo – poeto –

* Angl. – *Negro Slavery* (leid. past.).

galią. Iš visų amatų ir užsiėmimų šis jam buvo brangiausias. Tačiau poetas – ne išglebęs ar išsikvėpinęs estetas. Jis turįs pasižymėti puikia fizine ir intelektualia sveikata. Gamtoje kaip mokslininkas jis renka faktus, kaip filosofas – juos apibendrina. Tačiau jis aukščiau ir už mokslininką, ir už filosofą jų srityse. Jis panašesnis į senovės žynį arba išminčių. Jo kilniausias kūrinys – jo gyvenimas, jo poezija išauga iš jo paties gyvenimo. Ir nesvarbu, ar jis rašo eilėmis, ar proza, jei jo kūrinys – genijaus darbas. Tokių reikalavimų poetui Amerikos literatūroje dar niekas nekėlė. Thoreau juos įgyvendino.

1845 m. liepos 4 d., kai visa Amerika šventė didžiąją Nepriklausomybės dieną, Thoreau paliko Konkordą ir apsigyveno miške prie Voldeno tvenkinio. Jo dienoraštis virto *Voldenu* – aistringų pokalbiu apie žmogaus egzistencijos prasmę, apie teisingą, išmintingą gyvenimo būdą, apie netikras vertybes ir pasidavimą joms, apie žmogaus viešėjimo gamtoje svarbą jo gyvenimo vertės supratimui, apie būtiną žmogaus ir gamtos harmoniją.

Čia keliama pati žmonių bendruomenės pažangos problema. Jei žmogus – vienintelis tikras tos pažangos rodiklis, tai ar jis praturtėjo, kurdamas ir plėsdamas Daiktų pasaulį? Jei ne, ar apskritai tą galima vadinti pažanga, kad ir kokios jos daiktinės apraiškos? Daugelio amžininkų, pasinėrusių „fiktyviuose rūpesčiuose“, abejingumą savo gyvenimo kokybei Thoreau galėjo aiškinti pačios gamtos nustatyta gan tolima žmogaus pojūčiams to gyvenimo baigties perspektyva. Laiko tarpas, skirtas žmogui šiame pasaulyje, matyt, pakankamai didelis, kad net mintyse žmogus negali priartėti prie jo galo taip, kad jo akivaizdoje tie rūpesčiai ir pastangos pasirodytų niekingi ir absurdiški. Duoklę būtinumui žmonės paverčia fetišu, kuriam neša vis didesnes

aukas ir galiausiai aukoja tai, kas švenčiausia ir vertingiausia – savo gyvenimą. Žmogaus materialios gerovės kainą Thoreau laiko paradoksalia: tai jo gyvenimo kaina. Tokia kaina jam atrodo nežmoniška.

Kuo virsta žmonių bendravimas – vienas didžiausių žmogaus egzistencijos pranašumų – tokiame sudaiktintame ir nužmogintame pasaulyje? Kai žmonės darosi vienodesni už juos supančius daiktus, jie, niekuo nerizikuodami, visą bendravimo našta gali perduoti daiktams – pastarieji tuomet virsta ne tik bendravimo grandimi, bet ir visu jo turiniu. Dvasiniam ryšiui nelieka vietos. Pagaliau ar įmanomas toks ryšys tarp „pardavusių dvasią“?

Taigi: arba, siekiant aiškiai absurdiškų tikslų, pražudyti gyvenimą, arba gyventi „paprastai, nepriklausomai, didžiadvasiškai ir atsakingai“. Thoreau, tas senovės graikas jankio pavidalu, paniekinęs civilizuotos Amerikos sirenas, renkasi antrąją galimybę ir, išėjęs į Voldeno miškus, ne tik gyvena poeto gyvenimą, bet ir amerikietiškai, cento tikslumu įrodo, kad būtinų reikmių tenkinimas negali paglemžti visų žmogaus fizinių ir dvasinių išteklių ir negali būti žeminančios jo orumą būklės pateisinimas.

Thoreau supratimu, žmonėms nepavyko išspręsti laukinės ir civilizuotos būties konflikto: palikę pirmąją, jie kartu prarado gebėjimą tenkintis būtinu. Užuoat grindę savo gyvenimus tuo, kas išties vertinga ir svarbu, jie apsistatė daiktais ir apsikrovė netikromis vertybėmis bei problemomis, įtikėjo jų rimtumu ir net dramatiškumu. Užuoat pažinę kelias didžias tiesas ir gyvenę pagal jų reikalavimus, jie tenkinasi pusiau tiesomis ir tieselėmis, o jų širdys maitinamos menų ir literatūrų tiekiamais jausmų pakaitalais. Tuomet nereikalingi išminčiai ir genijai – juos, pūsdamiesi milžinai, pakeičia proto ir dvasios pigmėjai.

Šitaip susmulkėjus ir daiktais bei melagingomis vertybėmis atsitvėrus seklių problemėlių pasaulėliuose, atsiribojama nuo savo šaknų – nuo gamtos. Prarandant ryšį su gamta, išskyla grėsmė pačiai žmogaus prigimčiai. Šitaip žmogus, būdamas gamtos dalis, atsiveria nuo savęs.

Thoreau laiko laimingu tą, kuris dar gali patirti svaiginantį vienybės su gamta, jaudinantį jos artumo jausmą. Jam, pažįstančiam gamtą ne iš knygų, o iš nuolatinio jos stebėjimo (ir dėl to pramintam „gamtos bakalauru“), gamta buvo ne čiulbančių paukštelių rojus, kuriame miela praleisti laisvalaikį, ir ne „visagalio“ žmogaus „užkariavimo“ objektas – to „užkariavimo“ pragaištingumą visų pirma pačiam žmogui Thoreau jau tuomet matė aiškiau nei karščiausi XX a. „žaliųjų“ judėjimo atstovai. Thoreau – mokslininkui ir filosofui, bet dar daugiau poetui – gamta buvo begalinė būties knyga, kurią reikia išmokti skaityti jos nesunaikinant, kur visa – kiekvienas gyvis ir augalas, žemė, ugnis, vanduo ir oras – kalba žmogui apie nesibaigiantį, nenutrūkstamą pasaulio kūrimo vyksmą, apie neaprėpiamą jo mastą ir harmoniją. Štai kodėl kiekviename šių reiškinių ir kiekviename žmogaus sąlyčio su gamta akte Thoreau matė neišsakytą, paslėptą, simbolinę, transcendentinę prasmę. Štai kodėl konkretumas ir simboliškumas, pojūčiais fiksuojami ir proto bei vaizduotės galia apibendrinami gamtos faktai ir reiškiniai – nedalomi Thoreau poetinio pasaulio suvokimo elementai. *Voldene* jie reiškiami tokia pat paprasta ir turtinga, kaip ir pati gamta, tiesiogines ir netiesiogines prasmes derinančia kalba, kur faktai prabyla kaip simboliai, o vaizduotė tėra gilesnis tikrovės, apimančios gamtą ir žmogų, matymas. Kaip tik čia, – traktuojant žmogų kaip neatskiriamą gamtos dalį, – transcendentalinės, gamtos ir žmogaus dvasingumą teigiančios pasaulio sampratos

šaknys. Kaip tik todėl žmogui suvokti save kaip gamtos dalį – tai išgyventi nuostabų jausmą priklausymo tam, kas amžina, bet kartu ir liūdną mūsų – tų, kurie esame, kurie buvome ir kurie būsimė, – laikinumo gamtoje jausmą.

Gamtos harmonijos pajautimas Thoreau buvo estetinio – grožio ir etinio – moralės pradų vienovės patyrimas. Gamtoje visa gražu, moralu ir teisinga, jos artumas valo žmogaus sielos apnašas, gydo ją ir taurina. Ir atvirksčiai: gamtos harmonijos darymas palieka bjaurias žymes žmogaus gyvenime, jo moralėje.

Gamtoje visa tikra – jos laisvė, grožis, didingumas ir paslaptینگumas. Gamta neapsimeta, ji nemeluoja ir neklysta. Ji ir žmogų moko tų pačių tikrų savybių. Žmogus eina teisingu keliu, jei likdamas gamtos dalimi, kuria kita, bet taip pat harmoningą ir tikrą pasaulį.

Išėjęs į Voldeno miškus, Thoreau pasirinko vienatvę, kuri šimteriopai atlygino už jo nutrauktus ryšius su „užsiėmusiais gyvenimu“, bet negyvenančiais konkordiečiais. Ji nepalyginti turtingesnė už pačią triukšmingiausią draugiją, kurioje pasikeičiama naujausiomis žiniomis, bet ne naujausiomis mintimis, kurioje kalbama apie viską, tačiau nieko nepasakoma. Žmogaus būti, pačią jo egzistencijos galimybę sąlygoja jo bendravimas su kitais žmonėmis, ir vargu ar Thoreau būtų palikęs garbingąją Konkordo visuomenę, jei jos geriausi atstovai būtų prilygę gamtai naujumu, kūrybingumu, įvairumu, jei tas bendravimas būtų prilygęs žmogaus bendravimui su gamta, jo norui pažinti ją, atskleisti slypinčius joje pasaulius ir per ją pažinti save.

Thoreau supratimu, jokiais teorijomis ir įrodinėjimais negalima pažadinti žmoguje to, kas yra jo paties proto ir valios kūdikis, ką pats žmogus turi savyje subrandinti ir pagimdyti.

Tuo tarpu dauguma žmonių gyvena kitų žmonių gyvenimais, kitų žmonių mintimis. Jie taip ir miršta, nedalyvavę gyvenime tikrąja šio žodžio prasme. Thoreau reikalauja moralinio atsinaujinimo, pabudimo iš kiekvieno žmogaus, nepaisydamas jokių istorinių, socialinių ar ekonominių sąlygotumų. Jis teigia idealą ir ieško jo tikrovėje, o neradęs konstatuoja: „O visgi mes gyvename niekingai, kaip skruzdės, nors padavimas sako, kad jau seniai esame paversti žmonėmis...“ Thoreau niekada nesityčioja, matydamas žmogaus nuopuolį, jis liūdi, piktinasi arba išjuokia, ir tuomet jo kalba virsta žaižaruojančiu ironijos ir sąmojo lydiniu, kuriame tirpsta visa – menkumas ir pasipūtimas, nenuoširdumas ir kvailumas.

Moralumas – svarbiausias kriterijus, kuriuo Thoreau matuoja individo ir valstybės, jo ir valstybinių institucijų santykius. Pastarųjų egzistavimą, jų visuomenės gyvenimą norminančią veiklą Thoreau pateisina tik tiek, kiek ji neprieštarauja žmogaus dvasinių ir fizinių potencialų saviraiškai ir vystymui. Kiekvienas žmogus, net ir tie, kurie atstovauja valstybei, ateina į šį pasaulį ribotam laikui ta pačia gamtos, o ne valstybės duota teise. Šia, o ne kokia nors kita teise žmogus renkasi savo gyvenimo būdą ir vietą, kūno ir dvasios peną. Jokia valstybė negali uzurpuoti šios prigimtinės žmogaus teisės, ypač tokia, kurios atstovai – parazituojantys pigmėjai.

Individo vienatvė, kaip ją suprato Thoreau, nereiškia nei gyvenimo, nei žmonių išsižadėjimo. Ji – ne atsitiktinai „įmestų“ į šį pasaulį ir juo nusivylusiųjų tyli drama, ne dar „nenubudusių ir jau susvetimėjusių niūri religija. Ji tėra žmogaus siekimo išmintingiau gyventi ir turiningiau bendrauti išraiška. Thoreau pripažino ne tamsią, atsiskyrėlių rūšiais dvelkiančią vienatvę, o kupiną atradimų gamtoje ir savyje, teigiančią žmogaus būties

prasmę ir vertę. Tai žmogaus, kuris nubunda ir nori pažadinti kitus, kad su jais pasidalytų puikaus regiono džiaugsmu, būklė. Ji – himnas gyvenimui, atsakomybės už savąjį gyvenimą ir jo išmintingumo matas.

Thoreau vienatvė yra kūryba: atskleisdami savyje nauja, mes toliau kuriame save. Turėdami nuostabų gebėjimą suvokti save, mes nuolat laukiame nauja iš savo prigimties ir proto. Mėginame atskleisti aplinkinio pasaulio paslaptis, o savyje slepiame dar neįmintą mįslę. Norime įminti pačius save. Šis noras ir nusako mūsų egzistencijos vertę ir ypatingumą.

Thoreau be atvangos deklaravo ištikimybę tam, kas kūrybinga ir amžina, paprasta ir išmintinga. Asmenybė, tvirtinanti save kiekvienu savo poelgiu, ištikima sau kiekvienu bendravimu su aplinka faktų – tokį žmogų geidė matyti Thoreau, ir pats visomis išgalėmis siekė toks būti.

Voldenas išėjo tik 1854 m., ir dar vėliau, jau XX a., buvo pripažintas pasaulinės literatūros šedevru. Nuo to laiko kiekvienas amerikiečių rašytojas, pradedant N. Hawthornu ir W. Whitmanu, laikė pareiga išreikšti savo požiūrį į Thoreau. Thoreau vardas ėmė skambėti pasaulyje kaip mąstytojo humanisto, išminties ir paprastumo simbolis. Jo mintys peraugo laiko ir erdvės rėmus.

Kai, laikantis tradicijos, kalbama apie galimas įtakas Thoreau ir jo kūrybai, paprastai minimi trys šaltiniai: Antikos kultūra, senoji Rytų filosofija ir anglų romantizmas. Neneigiant, bet ir neperdedant jų svarbos, aišku viena: iš jų negalima kildinti Thoreau pasaulėjautos ir jo skelbtų tiesų. Priėjęs jas savarankiškai – savo gyvenimo patirtimi ir dvasiniais ieškojimais – tuose šaltiniuose jis rasdavo jų atspindį ir patvirtinimą. Tai – nuostabus faktas, turint galvoje milžiniškus laiko, vietos, kultūrų,

civilizacijų skirtumus. Jis byloja tai, kad didžios tiesos, kaip ir didžios vertybės, neturi savininkų. Jos amžinos visiems laikams ir bendros visiems žmonėms ir tarsi pačios pasirenka tuos, kurie jas išsako. Toks išrinktasis buvo ir Henry Davidas Thoreau, kaip šviesulys trumpam suspindęs ir palikęs mums amžiną šviesą.

BŪTI REIŠKIA NEPAKLUSTI ABSURDUI

Rolandas Pavilionis, 1997 metų liepa

Prieš dvylika metų „Vagos“ leidykla išleido nuostabią knygą *Voldenas, arba Gyvenimas miške** – amerikiečio Henry Davido Thoreau išpažintį apie gyvenimo prasmę ir jo ypatingą patirtį. Ši knyga, – Harvardo universiteto absolvento, nutraukusio ryšius su civilizuota amerikiečių visuomene ir pasitraukusio į mišką, filosofinis dienoraštis, – tuomet Lietuvoje sukėlė didelę ir įdomią reakciją.

Voldenas – pripažintas visame pasaulyje, išverstas į daugybę kalbų, paprastas, kiekvienam žmogui prieinamas pasakojimas apie mūsų buvimo pasaulyje prasmę ir vertę – anų laikų įkaltintoje Lietuvoje labiausiai audrino jaunų žmonių sąmonę. Kas esame, kad gyvename taip niekingai, taip nevertai savo dieviškos prigimties? Šis pagrindinis *Voldeno* klausimas labai skaudžiai smigo į mūsų visų, troškusių susigrąžinti laisvę, protus.

Tačiau žmogaus orumo išsaugojimas, dvasios laisvė – anaipol ne tik politinių, ideologinių aplinkybių problema. Thoreau

* Turima galvoje pirma – 1985-ųjų – *Voldeno* laida lietuvių kalba.

tai buvo visų pirma žmogaus ir jo sukurto daiktų pasaulio santykio klausimas. Kam gyvena žmogus? Tam, kad apsuptų save daiktais ir taptų jų vergu? Kad sukurtų vadinamąją civilizuo-tą visuomenę ir taptų anoniminiu jos sraigteliu? Ar tam, kad suvoktų savo buvimo pasaulyje paslaptį, buvimo Gamtoje, Visatoje stebuklą? Kad suvoktų, jog turi ne tik kūną, bet ir dvasią – neapbrėpiamą ir nenusakomą, peržengiančią erdvės ir laiko, kūno ir viso materialaus pasaulio ribas? Thoreau nuogaštavimai, jog Vakarų civilizacija, ypač jos amerikietiškoji atmaina, kad ir kaip daiktiškai išpūdinga, tėra viena, bet anaiptol ne išmintingiausia, gal net viena pražūtingiausių žmogaus sudaiktėjimo, jo nužmogėjimo formų, atrode keistai iššaukiančiai jaunos, audringai ir viltingai besikuriančios Amerikos fone.

Pusanthro šimto metų, praėjusių nuo *Voldeno* paskelbimo, nepaneigė šių nuogaštavimų. Nuostabu tai, kad mums, susigrąžinusiems laisvę ir šiandien savotiškai mėginantiems pasivyti šią civilizaciją, beveik nekyla panašių nuogaštavimų, nors dvasios praradimo pavojus, atrodo, nė kiek ne mažesnis.

Dėl šios priežasties nemačiau reikalo keisti prieš 12 metų rašytos pratarmės pirmam *Voldeno* leidimui. Visa, kas joje pasakyta, tinka ir šiandien. Dar daugiau: šiandien Thoreau mintys mums aktualesnės nei anuomet. Po 150-ies savaip atkartodami Amerikos eksperimentą, einame panašiu keliu, išgyvename panašius išmėginimus, tik įmantresniu, labiau civilizuotu pavidalu labiau technologiškai pažengusiame pasaulyje.

Mums, kaip ir anų laikų amerikiečiams, tinka ta pati universali tiesa: medžiaginė, technologinė visuomenės pažanga savaime nesąlygoja jos dvasios pažangos, tobulesni daiktai savaime nežadina žmogaus tobulumo. Žmogaus kuriama daiktų

įvairovė savaime neskatina žmonių įvairovės. Thoreau ir mūsų pačių patirtis rodo, jog dažniausiai būna priešingai: daiktai tobulėja, o žmogus primityvėja. Daiktų magija užmigdo žmogaus dvasią, jai net nespėjus pabusti. Asmenybės nyksta, žmonės, kaip ir juos supantys daiktai, iš tikrųjų vienodėja ir banalėja.

Išskirtinis vaidmuo šioje visuotinio primityvėjimo ir kvailėjimo istorijoje, kuri dažnai vadinama civilizacijos pažanga, tenka valstybei, paties žmogaus sukurtiems socialiniams įrankiams ir institutams – vyriausybėms, politinei valdžiai apskritai, įstatymų leidėjams ir jų vykdytojams, politikams ir „viešosios nuomonės“ formuotojams.

Šį atvirai iššaukiantį požiūrį, nukreiptą prieš išsigimstančias civilizacijos formas, prieš „neabejotinai šventas“ socialinio gyvenimo normas ir tradicijas, Thoreau išdėstė 1849 m. esė, pavadintoje „Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą“. Ši esė, paties Thoreau pradžioje pavadinta „Paspriešiniu pilietinei valdžiai“, JAV ir pasaulyje žinoma gal net plačiau už *Voldeną*, nors paprastai buvo leidžiama kartu su *Voldenu*.

Tokia esė prieš 12 metų anų laikų Lietuvoje negalėjo būti paskelbta. Nors ir pripažinta geriausia Amerikos literatūros istorijoje, ji buvo pernelyg maištinga tų laikų Lietuvos dvasiai. Kitas paradoksas – ši esė skamba dar maištingiau šių dienų pasaulyje. Tačiau tokio sveiko maištingumo kaip tik ir stinga susigrąžinusioje laisvę, bet vis dar ieškančioje savęs ir piliečių visuomenę kuriančioje Lietuvoje. Tai, kad piliečių visuomenė neatsiranda savaime tik atkūrus valstybę, o valstybė, kaip ir sava valdžia, savaime dar nėra gėris, paskatino mane siekti naujo *Voldeno* leidimo šįsyk kartu su maištingąją esė „Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą“. Tuo labiau kad Thoreau tiek *Voldeną*, tiek „Pilietinio nepaklusnumo pareigą“ visų pirma

skyrė jauniems žmonėms, studentams, pradedantiems savąjį gyvenimo eksperimentą ir kritiškiausiai nusiteikusiems visų autoritetų, tradicijų ir socialinių normų, ir ypač socialinių sta-
bų, atžvilgiu.

Mūsų laikų, XX a., istorijoje Thoreau „Pilietinio nepaklus-
numo pareiga“ rėmėsi plačiausi ir reikšmingiausi piliečių sąjū-
džiai ir jų šaukliai, tarp jų Mahatma Gandhi pilietinio pasi-
priešinimo kampanijoje Indijoje, Europos pasipriešinimo prieš
nacių okupaciją dalyviai, Vietnamo, Afganistano karų prieš-
ninkai, Martino Lutherio Kingo sąjūdis ir Prahos „aksominės
revoliucijos“ ideologai.

Tačiau Thoreau „Pilietinio nepaklusnumo pareiga“ taikyti-
na ne vien politinių, ideologinių režimų ir sistemų sukurtiems
prievartos bei priespaudos atvejams. Nepaklusnumo sąvoka tai-
kytina ne tik tuomet, kai kuri nors socialinė grupė ar visa tauta
sueina į konfliktą su jai svetima išorine jėga – priešo armija ar
ideologija, ar kuria kita jai svetima, priešiška, ją slegiančia jėga.
Nepaklusnumo, arba pasipriešinimo, sąvoka apima kur kas pla-
tesnę žmogaus buvimo ir veikimo pasaulyje erdvę. Ji nėra kiek ne
mažiau svarbi demokratinėje, susitarimu ir sutarimu grindžia-
moje visuomenėje, nes ji yra visų pirma individo metafizinio ta-
patumo pasaulyje, visuomenėje, valstybėje matas, jo orumo, jo
sąmonės ir savimonės brandos matas, jo sugebėjimo „neištirpti“
visuomenėje, jo „aš“ pilnaverčio suvokimo ženklas.

Kitaip tariant, netgi demokratiniais principais grindžiama
visuomenė, apsirūpinusi beveik tobula sutarimų siekimo ir ne-
sutarimų šalinimo technologija, gali būti pilietinio nepaklus-
numo priežastimi ne mažiau nei totalitarinio režimo tironija.

Tačiau nepaklusti, priešintis demokratiškai nustatytoms ci-
vilizuotoms normoms ir vertybėms kur kas sunkiau – visuomenė

ypač nepakanti tokiai nepaklusnumo rūšiai. Toks nepaklusnumas paprastai laikomas anarchistineiu, griaunančiu pačius demokratinės tvarkos pamatus. Pagrįsti jį ne tik sunkiau – prieš jį visu svoriu ir jėga stoja „viešoji nuomonė“, paskutinis ir grėsmingiausias civilizuotos visuomenės argumentas. Pagrįsti tokį nepaklusnumą sudėtingiau – jo priežastys, jo šaknys slypi pačioje demokratinėje visuomenėje, jos tariamoje pažangoje, jos galimame virsme sau ir žmogui priešiška jėga. Tačiau toks nepaklusnumas itin svarbus, esmingas žmogiškumui, žmogui, individui išsaugoti.

Praktinė priežastis, lėmusi esė „Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą“ parašymą, buvo Thoreau – laisvo piliečio, gyvenusio miške, – įkalinimas vienai nakčiai Konkordo kalėjime už atsisakymą mokėti valstybei mokesčių. Iš pažiūros – niekingas incidentas, tačiau laisvo žmogaus, nesimaišiusio nei visuomenės, nei valstybės, nei valdžios kelyje, – areštas! – atsiėjo pastarajai negailestingiausiu pasmerkimu.

Iš tiesų: kada įrankiai, kuriuos sukūrė žmogus, siekdamas demokratiškai ir civilizuotai tvarkyti savo ir visuomenės reikalus – Konstitucija, įstatymai, parlamentas, valstybė, vyriausybė, kariuomenė, teismai, Bažnyčia, spauda, mokesčių sistema, verslas ir daugybė kitų civilizacijos išradimų – padeda išsaugoti žmogaus laisvę ir orumą, o kada – atvirkščiai – daro žmogų jo paties išradimų vergu, auka ar pajuokos objektu?

Kada tie išradimai, taip neginčijamai priimami daugumos, iš tikrųjų yra pilietinės visuomenės ramsčiai, o kada – tik tai, ką tenka pakęsti, labai dažnai tai, kam būtina priešintis, nepaklusti vardan žmogaus laisvės ir orumo išsaugojimo? Ar tame pilietinės visuomenės modelyje, kuris gimė Vakaruose ir kurį taip entuziastingai perėmė Jungtinės Valstijos, nuo pat pradžių

neslypėjo klaidos, savotiškos pirm pradės nuodėmės ir blogio, žadinančio ne šiaip pavienes nepaklusnumo apraiškas, bet moralinę piliečių pareigą nepaklusti?

Nelengva atsakyti į šiuos klausimus. Šie klausimai buvo dar sunkesni jaunai, veržliai, gėdingą užkariavimo ir vergijos praeitį siekiančiai užmiršti Amerikai – Naujajam Naujų Vilčių Pasauliui, labiau už viską pasitikinčiam pačiu savimi, dar nesukiojančiam savo paties raidos pavojų ir praeiksmų.

XIX a. viduryje daugeliui amerikiečių tokie klausimai apskritai nekilo ir nerūpėjo. Bet ar ne daugiau žmonių šiuos klausimus laikytų nevykusiais XX a. pabaigoje ne tik Amerikoje, bet visame civilizuotame pasaulyje?

Geriausiu atveju, jų atsakymas būtų toks: taip, ši tvarka nėra tobula, bet ar įmanoma kokia nors tobulesnė, juk nieko išmintingesnio už šią tvarką žmogus dar nesukūrė... Ir toks požiūris tik patvirtintų, kad Thoreau buvo teisus ne tik prieš 150, bet – dar labiau – po 150-ies metų.

Keldamas tuos keistus klausimus ir suvokdamas, bet atmėdamas visus galimus pateisinimus ir pasiteisinimus, Thoreau siekė kur kas giliau – paliesti pačią problemos šerdį: pamatuoti moderniosios civilizacijos vertę ne jos materialia, technologine, komercine arba, kaip šiandien pasakytume, informacine pažanga, bet pirmiausia – įgyta ar prarasta žmogaus laisve, jo savimone ir orumu.

Thoreau nuosekliai priešpriešina tikrąsias žmogaus gyvenimo reikmes tomis, kurias žmogus pats sau užsikrauna, – tarp jų valdžią ir valstybę, ir laiko paties žmogaus sukurtas dirbtines reikmes neišvengiamu blogiu, kuriam individas privalęs būti pasiruošęs priešintis ar bent jį sumažinti iki mažiausiai pakenčiamos ribos – kad išsaugotų save.

Thoreau, mėgindamas pažadinti žmonių, piliečių sąmonę, pažadinti žmogų žmoguje, kreipiasi į bendrapiliečius paradoksaliu, bet mūsų sąmonę nuskaidrinančiu teiginiu, panašiu į aksiomą, iš kurios kyla visos kitos socialinio gyvenimo tiesos: „Geriausia ta valdžia, kuri mažiausiai valdo.“ Ir čia pat priduria: žmonės turi būti subrendę tokiai valdžiai. Žmonės turi būti ne tik kūnai, mašinos, daiktai, kuriais manipuliuoja valdžia, Bažnyčia ar spauda, jie privalo turėti – susigrąžinti, įgyti, pažadinti – sąmonę, tik tuomet jie protingai ir atsakingai sąmoningai, – kaip laisvi piliečiai – tvarkys savo ir visuomenės reikalus.

Mes privalome būti visų pirma žmonės, o tik paskui piliečiai, bet ne atvirksčiai. Neturintis sąmonės, nesąmoningas pilietis, pilietis-mašina, pilietis-daiktas – štai baisiausias civilizacijos pasiekimas ir kartu didžiausias jos praradimas.

Pilietis, manantis, kad ne jis pats, o kažkas už jo, virš jo arba be jo tvarko jo gyvenimą, o jam tereikia paklusti šiai nustatytai tvarkai arba bent prie jos prisitaikyti ir ją vykdyti, nepaisant jos absurdiškumo, kvailumo, nors ir paremto žmogaus sukurtų institutų ir institucijų, tradicijų, rašytų ir nerašytų įstatymų autoritetu, – toks pilietis tėra žmogaus ir piliečio iškamša, neverta buvimo šiame pasaulyje dovanos.

Kodėl aš – laisvas žmogus – turiu atsisakyti savo sąmonės, gamtos, o ne visuomenės man suteiktos teisės būti, kodėl turėčiau elgtis taip, kaip nori manipuliuojantys manimi? Kodėl turėčiau paklusti jiems nelyginant likimui, nors ta man primesta tvarka, tvarka, į kurią esu įmestas, prieštarauja mano protui ir orumui, mano laisvei ir mano sąžinei? Kodėl man skirtą tokią trumpą ir brangų buvimo šiame pasaulyje laiką turėčiau auškoti absurdui ir jame dalyvauti, įsitraukti į šį netikro buvimo spektaklį?

Žmogus, suvokiantis savo buvimo pasaulyje, gamtoje prasmę ir stebuklą, jam skirto laiko vertę, neišvengiamai konfliktuos su visuomene, kurios sugyvenimą ir santarą grindžia aritmetinės daugumos prioriteto taisyklė – tariamos demokratijos, pilietinės visuomenės pamatas. Paklusnioji dauguma, sudaryta iš savęs nesuvokiančių piliečių, yra geriausias įrankis tiems, kurie suabsoliutinę materialų, kūniškąjį buvimo šiame pasaulyje pradą, aukščiau visko kelia politikos, verslo interesą.

Tačiau daugybė gyventojų dar nėra tapati daugybei žmonių („Kiek žmonių tenka tūkstančiui kvadratinų mylių šioje šalyje? Vargu ar bent vienas.“) Tvarka, skelbiama nenubudusios, greičiau – dar labiau įmingančios ar užmigdomos daugumos vardu, ir ja besiremianti valstybė, jos įgaliojimus įgyvendinanti valdžia, yra amoralė: taigi paklusti jai, pripažinti jos autoritetą – taip pat amoralu. Atvirkščiai: pažeisti tokią tvarką ir ją įteisinančius įstatymus – ne tik moralu, bet ir privalu. Tai – kiekvieno sąmoningo individo, sąmoningo piliečio pareiga.

Toks iššūkis civilizacijos stabams – valdžiai, valstybei, „viešajai nuomonei“, tradicijai – negalėjo ir negali būti priimtinas paklusniajai daugumai, suformuotai tų pačių stabų. Tačiau tuo pavojingesnis stabų autoritetas – jis kaip tik remiasi paklusniaja dauguma. Šitaip dauguma ima veikti prieš pačią save, prieš tikruosius savo interesus. Vis labiau užmigdoma, hipnotizuojama ji tampa beveide mase – kūnais, daiktais, tolydžio prarandančiais savastį, vis labiau manipuluojamais ir – pražūtingiausia – vis labiau įtikinčiais, kad tie primesti jai, reklamuojamieji interesai ir yra tikrieji jos, daugumos, interesai, kad primestos jai reikmės ir yra jos tikrosios reikmės.

Štai kodėl kalėjimas, vienas įspūdingiausių civilizacijos išradimų, kurį teko patirti ir Thoreau, kartais gali pasirodyti

tinkamiausia vieta laisvai sielai ir kartu yra geriausias valdžios kvailumo įrodymas: manoma, kad užrakinus, įkalinus kūną, užrakinama, įkalinama ir jo dvasia. Deja, tai, kas pavojingiausia stabams – nepaklusnios sielos, nepaklusnūs protai, – neužrakinama, užrakinus kūnus.

Išvada, prie kurios prieina Thoreau, vienareikšmė: valstybė niekuomet sąmoningai nestoja prieš žmogaus nuovoką – intelektualią ar moralią, bet tik prieš jo kūną, jo jusles. Ji apsiginklavusi ne didesne išmintimi ar padorumu, bet didesne fizine galia. Gimiau ne tam, kad būčiau prievartaujamas. Noriu kvėpuoti taip, kaip pats tą išmanau. Pasižiūrėkime, kas iš mūsų stipresnis. Kokia yra daugumos galia? Mane gali versti tik tie, kurie paklūsta įstatymui, aukštesniam už tą, kuriam paklūstu aš.

Bet kurgi tie įstatymų leidėjai, valdžios atstovai XIX a. vidurio Amerikoje ar XX a. pabaigos Lietuvoje, kurie, anot Thoreau, turi pakankamai išminties ir sveikos nuovokos, kad pasinaudotų šviesa, kurią skleidžia Įstatymas, parašytas prieš 1800 metų (pataisykime Thoreau – šiandien jau prieš 2000 metų)?

Visuomenė, tarnaujanti materialumo stabui, jį pripažįstanti aukščiausia vertybe ir jį, o ne laisvą žmogų, jo laisvą dvasią labiau sauganti ir puoselėjanti savo įstatymais ir tvarka, neišvengiamai virsta laisvų piliečių visuomenės, demokratijos prajuoka.

Visuomenė, grindžianti savo buvimą visų pirma materijos, daiktų kūrimo ir vartojimo, o ne dvasios kultūra, minios, o ne individų nuomone, yra ne laisvų žmonių, o vergų visuomenė, kad ir kaip moderniai ji atrodytų, kad ir kokiais pilietinės visuomenės atributais ji būtų apsikaišiusi, kad ir kokia materialia prabanga ji spindėtų.

Visuomenė, kurioje dvasios pažanga tarnauja visų pirma materialiai pažangai, o ne atvirksčiai, nebuvo ta visuomenė, kurioje norėjo gyventi Henry Davidas Thoreau.

Thoreau nuomone, laisviems ir teisiems žmonėms materialūs turtai savaime nėra joks siekinys, o tik priemonė žmogaus dvasiai skleistis, būdas paversti blogį žmoguje ir visuomenėje gėriu. Jie neieškojo viso savo brangaus laiko turtams kaupti, nes žino geresnių būdų jį panaudoti.

Bet kokia veikla, nukreipta visų pirma į kaupimą, į daiktų plačiausia prasme kūrimą, į materialų įsitvirtinimą pasaulyje kaip savitikslių, yra beprasmiškas. Žmogaus veikla apskritai yra tik tiek prasminga, kiek ji leidžia atsiskleisti ir turtėti jo dvasiai – kur kas didesnės dvasios daliai, kiek ji žadina ir turtina kitų žmonių dvasią. Kiek ji turtina tą didesnę dvasią, sutampa, susilieja su ja amžiname dviejų pradų, kad ir kaip jie būtų vadinami – gėriu ir blogiu, tiesa ir netiesa, dora ir nedora, konflikte, amžinoje dvasios pastangoje triumfuoti prieš blogį, paversti jį gėriu, įveikti, peržengti materiją, priversti ją tarnauti dvasiai.

Šiuo požiūriu visa žmonių veikla tėra tiek prasminga, kiek ji prisideda prie šios pastangos: materialūs tos veiklos rezultatai tėra tiek svarbūs, kiek kopėčių laipteliai, kuriais užlipus, gali išvysti naujus, visa peržengiančius horizontus, o kopėčias galiausiai numesti.

Daiktai, kūnai, kad ir kokie kadais ar šiandien įspūdingi, galiausiai nunyksta – jie laikini. Prabudusi dvasia, būdama kur kas didesnės amžinos dvasios dalimi, nesunaikinama – ji amžina.

Tą žmogui leista pajusti didžiausios įtampos ir prabudimo būvyje, kai jis susiduria su amžinumu apraiška: tuomet nu-

blanksta visi kasdienybės rūpesčiai ir visas jos margumynas. Akistatoje su tuo, kas amžina, atsiveria tikroji buvimo pasaulyje prasmė. Tokių akimirkų neišgyvena susitapatinę su kasdienybe, jos paglemžti žmonės, kurių sąmonę valdo jiems primesti, jų sąmonę pakeitę refleksai.

Šiuo požiūriu nesvarbu, apie kokią technologinę, materialią visuomenės pažangą kalbama: Antika, Viduramžiai, Naujieji ar Naujausieji laikai, Amerika ar Lietuva, skirtingi laikai, skirtingos vietos ir jų materialūs kūnai – tik formos, priemonės, kuriomis reiškiasi žmogaus dvasia.

Šiuo požiūriu, nei tradiciškai suprantama socialinė, nei – tuo labiau – materiali žmonių visuomenės pažanga pati savaime neatspindi žmogaus dvasios pažangos, jo dvasios būvio. Yra pagrindo manyti, kad tas ryšys dažnai būna atvirkščias.

Kaip tik šiuo, o ne kitu požiūriu Thoreau teigia, jog turtai, pinigai ir dorybė paprastai neina kartu, paprastai „kuo daugiau pinigų, tuo mažiau dorybės“. Todėl logiška, kad gyvenimo tikraja prasme – moraline, metafizine – galimybės mažėja proporcingai didėjančioms jo materialiosioms reikmėms. Todėl „geriausia, ką žmogus gali padaryti savo kultūrai, kai jis yra turtingas, – pamėginti įgyvendinti sumanymus, kuriuos jis puoselėjo, kai buvo neturtingas“. Štai kodėl, matuojant pilietinės visuomenės pažangą, esminga įsidėmėti, jog turtai ir moralė, individo laisvė ir jo socialinės prievolės, aukštieji įstatymai ir žmogaus sukurtieji įstatymai bei tvarka neišvengiamai virsta prieštaravimu.

Kompromiso, pasiekiamo sprendžiant šį prieštaravimą, vardas yra „demokratija“, „piliečių visuomenė“ – vardas, slepiantis anaipol nevienareikšmį turinį. Turinį, atspindintį paties gyvenimo paradoksalumą, tikrojo buvimo pasaulyje kainą.

Prieš šią išvadą Thoreau primygtinai klausia: „Ar demokratija, kurią mes pažįstame, ir yra paskutinis įmanomas valdžios pagerinimas? Ar neįmanoma žengti dar vieną žingsnį pripažįstant ir sutvarkant žmogaus teises?“ Ir pats atsako: „Niekomet nebus iš tikrųjų laisvos ir apšviestos valstybės, kol ji nepripažins individo kaip aukštesnės ir nepriklausomos galios, iš kurios kyla visa jos pačios galia ir autoritetas, ir kol ji atitinkamai nesielgs su juo.“

Po 150 metų galime teigti, kad Thoreau buvo teisus ne tik faktiškai, bet ir principaliai. Thoreau atmetė lojalumą tokiai valstybei, kuri prieštaravo jo laisvo žmogaus supratimui ne faktiškai, bet principaliai.

Thoreau nebuvo nei reformatorius, nei anarchistas, nei guru, vedąs paskui save mases. Thoreau netikėjo mase, dauguma, maža bendruomene ar visa žmonija, sudaryta iš beveidžių individų. Visais požiūriais ji buvo jam atgrasi. Jis tikėjo kad ir vienu, bet save suvokiančiu žmogumi, kad ir vienu doru žmogumi, nes jis, toks žmogus, savaime sudaro su Dievu vieno daugumą. Thoreau svajojo apie visuomenę, sudarytą ne iš beveidės minios, o iš save suvokiančių laisvų ir išsilavinusių individų.

Thoreau nebuvo nusistatęs prieš materialią žmonių visuomenės, jo paties šalies Amerikos pažangą. Kaip tikras amerikietis, jis žavėjosi ir didžiavosi Amerika – ypatinga laisvos žmogaus dvasios, jo proto, jo sumanumo ir energijos apraiška.

Kaip joks kitas amerikietis, jis žavėjosi žmogaus verslingumo genijumi. Tačiau jis taip pat aistringai atmetė materijos tironiją dvasiai, žmogaus ir visuomenės tarnystę Mamonai, visuomenės tapsmą daiktams tarnaujančia minia, valdžios ir „viešosios nuomonės“ sureikšminimą, bet kokius mėginimus manipuluoti laisvo individo sąmone.

Tuomet, kai Thoreau rašė, jis buvo tikras, kad jokios masės neis paskui jį. Šiandien jis būtų dar labiau tuo tikras. Ne todėl, kad, išėjęs į miškus ir atsisakęs mokėti mokesčių valstybei, jis pasielgė keistai ir anų, ir šių dienų supratimu, bet visų pirma todėl, kad vienoje kvadratinėje mylioje visuomet buvo, yra ir visuomet bus daugiau gyventojų nei žmonių ir jokia tobulesnė valstybė negali rasti vien iš labai netobulų žmonių, iš paklusnios daugumos, iš kūnų, daiktų, bet ne laisvų save suvokiančių piliečių.

Nepaklusti absurdui, kvailumui ar neteisybei, įteisintai valstybės ar jos paklusniosios daugumos vardu, yra kiekvieno žmogaus, gyvenančio Amerikoje ar Lietuvoje, teisė ir pareiga. Galimybė įgyvendinti šią teisę ir pareigą geriau nei kas nors kita nusako visuomenės laisvumo, jos civilizuotumo laipsnį, toje visuomenėje toleruojamą žmogaus laisvės ir orumo laipsnį. Ši teisė ir pareiga yra ryškiausia amžino, niekada neišsprendžiamo konflikto tarp individo ir visuomenės, individo ir valstybės apraiška. Ši teisė ir pareiga yra paprasčiausias priminimas, jog esame laisvi žmonės.

Būti reiškia nepaklusti absurdui.

VOLDENAS,
ARBA GYVENIMAS MIŠKE

WALDEN;
OR,
LIFE IN THE WOODS.

By HENRY D. THOREAU,
AUTHOR OF "A WEEK ON THE CONCORD AND MERRIMACK RIVERS."

I do not propose to write an ode to dejection, but to brag as lustily as chanticleer in the morning, standing on his roost, if only to wake my neighbors up. — Page 92.

BOSTON:
TICKNOR AND FIELDS.
M DCCC LIV.

KNYGOS VOLDENAS, ARBA GYVENIMAS MIŠKE PIRMO LEIDIMO
TITULINIS LAPAS. TICKNOR AND FIELDS, BOSTON 1854.

ILIUSTRACIJOS AUTORĖ —
H. D. THOREAU SESUO SOPHIA THOREAU (1819-1876).

Ūkis

Kai rašiau šiuos puslapius, tiksliau jų didžiumą, gyvenau vienas miške per mylią nuo artimiausių kaimynų, name, kurį pats pastačiau ant Voldeno tvenkinio kranto, Konkorde, Masačusetso valstijoje, ir verčiausi vien savo rankų darbu. Ten praleidau dvejus metus ir du mėnesius. Dabar aš vėl – laikinas civilizuoto pasaulio gyventojas.

Neprimėsčiau skaitytojui tų savo reikalų, jei ne primygtiniai mano žemiečių klausinėjimai apie mano tenykštį gyvenimą, kuriuos kas nors gal palaikytų netinkamais, nors šiomis aplinkybėmis man, priešingai, jie atrodo visai natūralūs ir pagrįsti. Vieni klausė, kuo ten maitinausi, ar nesijaučiau vienišas, ar nejaučiau baimės ir panašiai. Kiti norėjo sužinoti, kokią savo pelno dalį paskyriau labdarybei, o dar kiti, iš didesnių šeimų, teiravosi, kiek išlaikiau neturtingų vaikų. Todėl atsiprašau skaitytojų, kurie nereiškia ypatingo

susidomėjimo manimi, jei šioje knygoje pamėginsiu atsakyti į kai kuriuos iš tų klausimų. Daugumoje knygų *aš*, arba pirmas asmuo, nevartojamas; čia jis bus paliktas; savi-manos požiūriu, tai – esminis skirtumas. Paprastai mes pamirštame, kad tas, kuris kalba, visuomet yra pirmas asmuo. Aš nekalbėčiau tiek daug apie save, jei ką nors kitą pažinčiau taip, kaip pažįstu save. Deja, dėl patirties stokos turiu apsiriboti šia tema. Be to, iš kiekvieno rašytojo, gero ar blogo, aš laikiu visų pirma paprasto ir nuoširdaus pasakojimo apie jo paties gyvenimą, o ne vien to, ką jis yra girdėjęs apie kitų žmonių gyvenimus, – tokios ataskaitos, kurią jis rašytų savo giminaičiams iš tolimos šalies; nes jei jis gyvena nuoširdžiai, tai buvo toli nuo manęs. Tikriausiai šie puslapiai turbūt labiausiai skiriami neturtingiems studentams. Na, o kiti skaitytojai pasiims tai, kas jiems pritinka. Tikiuosi, kad niekas nesuplėšys siūlių, mėgindamas užsitempti šį rūbą, nes jis dar gali praversti kitiems.

Noriu kalbėti ne apie kinas ar Sendvičių salų gyventojus, bet apie jus, kurie skaitote šiuos puslapius ir gyvenate Naujojoje Anglijoje; apie jūsų gyvenimą, ypač išorines jo sąlygas arba aplinkybes šiame pasaulyje, šiame mieste; koks tas gyvenimas, ar būtinai jis turi būti toks prastas, ar negalėtų būti geresnis. Aš apėjau visą Konkordą ir visur – parduotuvėse, įstaigose ir laukuose man atrodė, kad jo gyventojai tūkstančiais įmantriausių būdų atgailauja už savo nuodėmes. Esu girdėjęs apie brahmanus, kurie sėdi prieš

keturis laužus ir vis tiek žiūri tiesiai į saulę; arba kybo galva žemyn virš liepsnos; arba stebi dangų per petį tol, kol nebepajėgia atgauti normalios padėties, ir tik skystis gali patekti į pilvą per jų iškreivotus kaklus; arba visam gyvenimui prisikausto grandine prie medžio kamieno; arba nelyginant vikšrai savo kūnais matuoja didžiausių imperijų platybes; arba stovi viena koja ant stulpo, – tačiau netgi šie savanoriško kankinimo būdai kažin ar įspūdingesni už tuos vaizdus, kuriuos aš regiu kasdien. Dvylika Heraklio žygių – niekai, palyginti su mano kaimynų triūsu; anų tebuvo dvylika ir visi turėjo tikslą, o man niekada neteko matyti, kad šitie žmonės būtų nugalabiję arba bent pagavę kokią pabaisą, arba užbaigę kokį nors darbą. Jie neturi draugo Jolos, kuris įkaitinta geležimi nudegintų hidros galvą, be to, kai tik viena nukrinta, bemat išdygsta dvi naujos.

Matau jaunus žmones, mano žemiečius, kurie, savo nelaimei, paveldėjo fermas, namus, klėtis ir žemdirbystės įnagius; šiuos dalykus lengviau įsigyti, nei jais atsikratyti. Geriau jau jie būtų gimę plyname lauke ir išmaitinti vilkės, tuomet gal geriau matytų, kokiuose laukuose yra pašaukti dirbti. Kas pavertė juos dirvos vergais? Kodėl jie turi suvalgyti tuos savo šešiasdešimt akrų, kai žmogui skirta suvalgyti tik savąją purvo saują? Kodėl, vos gimę, jie jau turi pradėti rausti sau kapo duobę? Jiems reikia nugyventi visą gyvenimą, stumiant prieš save visą šį šlamštą. Kiek sutikau tokių vargšių nemirtingų sielų, šios naštos prislėgtų,

beveik sugniuždytų, šliaužiančių žemyn gyvenimo keliu ir stumiančių prieš save kokią septyniasdešimt penkių ant keturiasdešimties pėdų ploto klėtį, niekada neišvalomas Augijaus arklides ir šimtą akrų žemės – arimų, pievų, ganyklų ir galą miško. Bedaliams, kuriems netenka plušti su visa šia beprasmiška paveldėta našta, pakanka darbo, maitinant ir prižiūrint kelias kubines savo pačių kūno pėdas.

Žmonių triušą ženklina klaida. Geresniąją savęs dalį jie bemat užaria į dirvą vietoj trąšų. Tariamas likimas, paprastai vadinamas būtinumu, verčia juos kaupti turtus, kuriuos, kaip sakoma vienoje senoje knygoje, kandys ir rūdys suės arba įsilaužę vagys išvogs.* Tai kvailių gyvenimas – priėję jo galą, o kartais ir anksčiau, jie patys tuo įsitikina. Sakoma, kad Deukalionas ir Pira sukūrė žmones, svaidydami per petį akmenis:

Inde genus durum sumus, experiensque laborum,
Et documenta damus qua simus origine nati.

Arba, kaip tą patį skambiai rimuoja Relis:

From thence our kind hard-hearted is, enduring pain and care,
Approving that our bodies of a stony nature are**.

* **Evangelija** pagal Matą, VI, 19. (Paiškinimus parengė (iš dalies remdamasis 1910 m. *Voldeno* leidimu), taip pat eiles vertė, kur nenurodyta kitaip, Rolandas Pavilionis.)

** „**Esam todėl** padermė kieta, nebijanti vargo, / Ir tuo įrodom tvirtai, iš kokio daikto mes kilę.“ Ovidijus, *Metamorfozės*, I giesmė, 414–415, vertė Antanas Dambrauskas.

Štai ką reiškia akelai paklusti paikam orakului, mėtyti atgal akmenis ir nežiūrėti, kur jie krenta.

Netgi šioje palyginti laisvoje šalyje dauguma žmonių tiesiog dėl nemokšiško ar per klaidą yra taip pasinėrę į netikus, prasimanytus rūpesčius ir beprasmiškai sunkų gyvenimo vargą, kad negali rinkti geriausių jo vaisių. Jų pirštai per daug sugrubę tokiam darbui ir dreba nuo besaikio triūso. Dirbantis žmogus faktiškai neturi laiko kasdieniam savo asmenybės pajautimui, jis net neįstengia palaikyti žmogiškų ryšių su kitais žmonėmis – jis netektų savo vertės darbo rinkoje. Jis neturi laiko būti kas nors kitas, tik mašina. Kada gi jis gali prisiminti esąs nemokša, – o tai būtina jo augimui, – jei jam reikia taip dažnai vartoti savo žinias. Prieš teisdami jį, turėtume kartais nemokamai jį pamaitinti, aprengti ir pastiprinti. Puikiausi mūsų prigimties požymiai it vaisių žiedai gali būti išsaugoti tik subtiliai juos puoselėjant. Deja, mes taip nesielgiame nei savo, nei kitų atžvilgiu.

Kai kurie iš jūsų – mes visi tai žinome – esate vargšai, jums sunku gyventi, jūs, taip sakant, vos atgaunate kvapą. Aš neabejoju, kad kai kas iš jūsų, skaitančių šią knygą, negalite užmokėti už visus suvalgytus pietus, už taip greit susidėvinčius arba jau susidėvėjusius rūbus ir apavą, o šiam puslapiui perskaityti naudojate paskolintą arba pavogtą laiką, apiplėšdami savo kreditorius. Visiškai aišku, kad daugelis jūsų gyvenate niekingą, žemą gyvenimą, – patirtis padarė mano žvilgsnį aštrų, – nuolatos laviruodami

ant ribos, čia mėgindami įsijungti į kokią biznį, čia – išsivaduoti iš skolų, to amžino liūno, kurį romėnai vadino *aes alienum*, arba *svetimais variniais*, nes kai kurios jų monetos buvo kalamos iš vario; gyvenate ir mirštate ir esate palaidojami už svetimus varinius; visada žadate grąžinti skolą, žadate grąžinti ją rytoj, o mirštate šiandien, neišsimokėję; vis norite įsiteikti, turėti savo klientūrą – bet kokia kaina, išskyrus nebent tą, kuri gresia kalėjimu; meluojate, pataikaujate, balsuojate, susiraitote į paslaugumo kamuolėlį arba pučiatės skysto, efemeriško dosnumo atmosferoje – ir visa tai tik tam, jog įtikintumėt kaimyną, kad šis jums leistų pasiūti jam batų porą arba kepurę, arba skrandą, arba padaryti vežimą, arba tiekti produktus; susargdinate save, kad galėtumėte kai ką atsidėti ligos dienai, paslėpti senoje komodoje arba kojinėje, nukišę ją į kokią nors plyšį, arba, kad būtų saugiau, – mūriniame banke; nesvarbu kur, nesvarbu kiek – daug ar mažai.

Kartais stebiuosi, kad mes galime būti tokie lengvabūdiški, rūpindamiesi ta šiurkščia ir mums kiek svetima vergovės forma, vadinama negrų vergija, patys turėdami tokių sumanių ir subtilių vergvaldystės specialistų, pavergusių ir Šiaurę, ir Pietus. Nelengva plušti pietiečiui prižiūrėtojui, dar sunkiau – lenkti nugarą šiauriečiui, tačiau sunkiausia, kai *pats* esi save pavergęs. Šnekos apie dieviškąjį pradą žmoguje! Pažvelkit į vežėją kelyje, dieną ir naktį dardantį į turgų; ar yra kas dieviška jame? Jo švenčiausia

pareiga – pašerti ir pagirdyti arklius! Kas jam likimas, palyginus su kroviniu pervežimu? Argi jis nedirba skvairui „Paskubėk“? Kas gi jame dieviška, kas nemirtinga? Pažiūrėk, kaip jis dreba ir gūžiasi, kaip visą laiką jam kažko neramu, – jis nei nemirtingas, nei dieviškas, o tik savo nuomonės apie save vergas ir kalinys, pats šlovinąs savo darbus. Viešojo nuomonė – ne toks baisus tironas kaip savoji. Tai, ką žmogus galvoja apie save, kaip tik ir lemia arba greičiau rodo jo likimą. Koks Wilberforce'as* gali išlaisvinti vestindiškąsias fantazijas ir vaizduotės provincijas? Pagalvokite apie mūsų damas, siuvinėjančias tualetines pagalvėles Paskutiniojo teismo dienai, kad tik neparodytų pernelyg naivaus susidomėjimo savo likimu! Tarytum būtų galima užmušti laiką, nesužeidžiant amžinybės.

Daugumos žmonių gyvenimas yra tyli neveltis. Tai, kas vadinama susitaikymu, iš tikrųjų tėra chroniška neveltis. Iš nevelties apimto miesto patenki į nevelties apimtą kaimą, ten belieka ramintis audinių ir ondatrų narsumu. Pastovi, nors nesuvokta neveltis slypi netgi tame, kas vadinama žaidimais ir pasilinksminimais. Juose nėra jokio žaismo, nes šitai būna tik po darbų. Bet juk vienas būdingiausių išminties požymių – nepulti į neveltį.

Kai galvojame apie tai, kas katekizme vadinama pagrindine žmogaus paskirtimi, ir apie tai, kas yra tie tikrieji

* **William Wilberforce** (1759–1833) – anglų valstybės veikėjas ir filantropas, vergijos priešininkas.

gyvenimo būtinumai bei priemonės, atrodo, lyg žmonės būtų sąmoningai pasirinkę šį prastą gyvenimo būdą kaip patį geriausią. Jie nuoširdžiai tiki, kad kitos išeities tiesiog nėra. Tačiau budrios ir sveikos prigimties žmonės prisimena, kad saulė užtekėjo aiškiam danguje. Niekada nevēlu atsikratyti prietarų. Jokio, kad ir labai seno mąstymo ar veiklos būdo negalima priimti be įrodymo. Tai, ką šiandien visi atkartoja arba tyliai laiko teisingu, rytoj gali pasirodyti melu, paprasčiausiu nuomonės dūmeliu, kurį kai kas palaiškė debesiu, nešančiu vaisingą lietu jų laukams. Jūs mėginate padaryti tai, ką seni žmonės laiko negalimu, ir paaiškėja, kad galite tai padaryti. Seni darbai – seniems žmonėms, nauji – jauniems. Anksčiau žmonės nežinojo, kaip gauti kuro, kuris palaikytų degančią ugnį; dabar jie padeda keletą sausų pliauskų po puodu ir skrieja aplink žemės rutulį paukščio greičiu, kurio seni žmonės nepakeltų. Amžius ne ką geresnis, jei ne blogesnis patarėjas už jaunystę, nes jis daugiau prarado, nei įgijo. Galima net abejoti, ar pats išmintingiausias žmogus, nugyvenęs amžių, yra sužinojęs kažką absoliučiai tikra. Iš tikrųjų, seni žmonės negali duoti jauniems jokio itin vertingo patarimo, nes jų pačių patirtis buvo tokia ribota, o jų gyvenimas – tokia apgailėtina nesėkmė, – dėl asmeniškų priežasčių, kaip jie turbūt galvoja; gal jie dar turi užsilikusio tikėjimo, kuris paneigia tą patirtį, tačiau jie jau ne tokie jauni kaip anksčiau. Aš pragyvenau beveik trisdešimt metų šioje planetoje ir dar nesu girdėjęs

iš vyresniųjų nė vieno vertingo arba bent rimto patarimo. Jie nepasakė man nieko išties reikalingo ir tikriausiai nieko negali pasakyti. Prieš mane – gyvenimas, didžiąja dalimi dar neatliktas eksperimentas, ir man jokios naudos iš to, kad kažkas jau bandė jį. Jei aš ir turiu sukaukęs kokią vertingą patirtį, esu tikras, kad mano Auklėtojai man nieko apie tai nekalbėjo.

Vienas fermeris sako man: „Neįmanoma gyventi vien daržovėmis, nes iš jų nesigamina kaulai“; ir štai jis dievobaimingai paskiria dalį dienos tam, kad aprūpintų savo sistemą žaliava kaulams, ir žergloja paskui savo jautį, kuris žole išmaitintais kaulais traukia ne tik jį, bet ir jo griozdišką plūgą, nepaisydamas jokių kliūčių. Kai kurie dalykai iš tikrųjų yra gyvenimo būtinumai labiausiai bejėgiams ir nesveikiems, kitiems jie – tik prabanga, o dar kitiems – išvis nežinomi.

Kai kam atrodo, kad visa, kas sudaro žmogiškojo gyvenimo esmę, jo aukštumas ir žemumas, jau pažinta mūsų pirmtakų, ir visi takai jau išvaikščioti. Anot Evelyno*, „išmintingasis Saliamonas planingai numatė netgi atstumus tarp medžių sodinių, o Romos pretoriai nustatė, kiek galima rinkti kaimyno žemėje giles, nepažeidžiant teisės, ir kokia jų dalis turi atitekti kaimynui“. Hipokratas netgi paliko nurodymus, kaip turėtume kirpti nagus: sulig pirštų galais, nei trumpiau, nei ilgiau. Be abejonės, nuobodulys

* John Evelyn (1620–1706) – anglų rašytojas, sodininkas, kolekcionierius.

ir nykuma, kurie esą išsėmę gyvenimo džiaugsmus bei įvairovę, žinomi nuo Adomo laikų. Tačiau žmogaus gebėjimai dar nebuvo išmatuoti, ir ne mums, remiantis pavyzdžiais, spręsti apie tai, ką jis *gali* nuveikti, – taip mažai iki šiol išmėginta. Kad ir kaip tau būtų iki šiol nesisekę, „neliūdėk, mano vaike, nes kas tau priskirs tai, ko tu dar nepadarei?“

Galėtume išbandyti savo gyvenimus daugybe paprastų būdų; pavyzdžiui, ta pati saulė, kuri brandina mano pupas, tuo pačiu metu apšviečia visą panašią į mūsiškąją planetų sistemą. Jei šitai būčiau prisiminęs, galbūt būčiau išvengęs kai kurių klaidų. Tačiau savo pupas kaupiau visai pamiršęs tai. Žvaigždės yra įstabių trikampių viršūnės! Kaip nutolusios viena nuo kitos ir kokios skirtingos yra tos būtybės, kurios įvairiausiose visatos platybėse vienu metu stebi tą pačią žvaigždę. Gamta ir žmogaus gyvenimas yra tokie pat įvairūs kaip ir mūsų organizmai. Kas gali pasakyti, kokios galimybės slypi kito žmogaus gyvenime? Ar galime įsivaizduoti didesnę stebuklą nei galimybę akimirką pažvelgti į pasaulį kito žmogaus akimis? Tuomet per vieną valandą mes pergyventume visus pasaulio amžius ir – o, taip! – visų amžių pasaulius. Istorija, Poezija, Mitologija! Joks svetimų išgyvenimų aprašymas negalėtų taip mūsų apstulbinti ir tiek daug mums pasakyti.

Didesnę dalį to, ką mano kaimynai vadina gėriu, sielos gilumoje aš laikau blogiu, o jei dėl ko nors ir apgailes-

tauju, tai, greičiausiai, dėl savo gero elgesio. Kokia piktoji dvasia mane apšėdo, kad elgiausi taip pavyzdinčiai? Tu gali man sakyti išmintingiausias dalykus, seni, – tu nugyvenai septyniasdešimt metų ir nugyvenai juos ne visiškai negarbingai, – tačiau aš girdžiu neįveikiamą balsą, kuris šaukia mane šalin nuo viso to. Viena karta palieka kitos kartos darbus kaip užplaukusius ant seklos laivus.

Manau, kad mes galime kur kas labiau pasitikėti gyvenimu. Galime tiek pat mažiau rūpintis savimi, kiek nuoširdžiai rūpinamės kitais. Gamta taip pat gerai pritaikyta mūsų silpnumui kaip ir mūsų jėgai. Nuolatinis nerimas ir įtampa, būdingi kai kuriems mūsų, yra bemaž nepagydoma liga. Mes verčiami perdėti svarbą to darbo, kurį atliekame, o kiek daug dar lieka nepadaryta! O kas nutiktų, jei mes susirgtume? Kokie mes budrūs! Pasiryžę gyventi nepasikliaudami tikėjimu, jei tik galima jo išvengti; visą dieną praleidę pavojuje, naktį kalbame maldas ir atsiduodame nežinomybei. Štai taip, rimtai ir nuoširdžiai, mes esam prispirti gyventi, garbindami savąjį gyvenimo būdą ir neigdami permainų galimybę. Kitaip negalima, – sakome mes; tačiau tų galimybių yra tiek, kiek galima nubrėžti spindulių iš vieno centro. Kiekvienas pasikeitimas atrodo stebuklas, tačiau tokie stebuklai vyksta kiekvieną akimirką. Konfucijus sakė: „Žinoti, kad mes žinome tai, ką žinome, ir kad nežinome to, ko nežinome, – tai ir yra tikras žinojimas.“ Kai bent vienas žmogus protu pasiekia tai, kas

prieinama tik vaizduotei, tuomet aš galiu numatyti, kad visi žmonės pagaliau ims grįsti tuo savo gyvenimus.

Pasvarstykite valandėlę, kas gi sudaro didžiumą tų vargų ir rūpesčių, apie kuriuos užsiminiau, ir ar iš tikrųjų būtina, kad mes vargtume arba bent rūpintumės jais. Būtų gera gyventi paprastą pasienio gyvenimą, tik išoriškai apsuptam civilizacijos, jau vien dėl to, kad pažintum, kas gi yra tie didieji gyvenimo būtinumai ir kokiais būdais jie tenkinami; arba bent pavartyti senąsias buhalterines knygas, kad pamatytum, ką žmonės dažniausiai pirkdavo, kuo apsirūpindavo, t. y. kokie tie būtiniausi dalykai? Juk amžių pažanga beveik nepalietė esminių žmogaus egzistavimo dėsnių, panašiai kaip ir mūsų skeletų, kurių tikriausiai neatsiktume nuo mūsų protėvių.

Žodžiais *gyvenimo būtinumai* aš suprantu tai, ką žmogus pasiekia savo pastangomis, – kas nuo pat pradžių buvo arba per ilgą vartojimą tapo taip svarbu žmogaus gyvenimui, kad tik nedaugelis, jei apskritai kas nors, mėgino – iš nemokšiškumo, skurdo ar dėl filosofijos – atsikratyti jų. Daugeliui būtybių šia prasme tėra vienas gyvenimo būtinumas – Maistas. Prerija bizonui – tai keletas colių gardžios žolės ir šaltinis troškuliui numalšinti; nebent jis dar ieškotų Pastogės miške ar kalno šešėlyje. Nė vienai laukinei būtybei nereikia nieko, išskyrus Maistą ir Pastogę. Žmogui, gyvenančiam mūsų klimato, gyvenimo būtinumai apima kelis Maisto, Pastogės, Rūbų ir Kuro

pavadinimus, nes tik užsitikrinę tuos dalykus mes esame pasirengę laisvai ir tikėdami sėkme nagrinėti tikrąsias gyvenimo problemas. Žmogus išrado ne tik namus, bet ir rūbus, ir valgių gaminimą; ir turbūt tik iš atsitiktinai atrastos ugnies šilumos ir jos panaudojimo – pradžioje kaip prabangos dalyko – vėliau atsirado būtinumas šildytis prie ugnies. Mes matome, kad šunys ir katės taip pat įgijo šį įprotį, tapusį jų antrąja prigimtimi. Derama Pastoge ir Rūbais mes dėsningai išsaugome savo vidinę šilumą, tačiau kai šilumos, arba Kuro, yra per daug, t. y. kai išorinė šiluma didesnė už mūsų pačių, vidinę, nuo tada, turbūt galima pasakyti, ir prasideda valgių gaminimas. Natūralistas Darvinas, pasakodamas apie Ugnies Žemės gyventojus, sako, kad jam ir jo draugams, šiltai apsirengusiems ir sėdintiems prie pat laužo, anaipol nebuvo per šilta, nors, jo didžiulei nuostabai, nuogi laukiniai, kad ir sėdėdami atokiau, „buvo apsipylę prakaitu tarsi kepami“. Taip pat sakoma, kad Naujosios Olandijos* gyventojai lyg niekur nieko vaikšto nuogi, o europietis, nors ir apsirengęs, dreba. Ar neįmanoma suderinti šio laukinių atsparumo su civilizuoto žmogaus intelektualumu? Anot Liebigo**, žmogaus kūnas yra krosnis, o maistas – kuras, palaikantis vidinį degimą plaučiuose. Kai šalta, mes valgome daugiau, kai šilta – mažiau. Gyvulinė šiluma yra lėto

* Naujoji Olandija – senasis Australijos pavadinimas.

** Justus Liebig (1803–1873) – žymus vokiečių chemikas.

degimo pasekmė, o liga ir mirtis ateina tuomet, kai tas degimas vyksta pernelyg greitai arba kai trūksta kuro, arba kai dėl kokio defekto traukoje ugnis užgęsta. Žinoma, gyvybinės šilumos nereikia painioti su ugnimi, bet analogija aiški. Taigi iš to anksčiau pateikto sąrašo matyti, kad pasakymas *gyvuliškas gyvenimas* reiškia bemaž tą patį kaip *gyvuliška šiluma*, jei Maistas gali būti aiškinamas kaip Kuras, palaikąs ugnį mumyse, o Kuras naudojamas tik Maisto paruošimui arba mūsų kūnų šilumai padidinti išorišku būdu, – Pastogė ir Rūbai taip pat reikalingi tik tam, kad išlaikytų *šilumą*, kuri šitaip pagaminama ir sugerama.

Taigi didysis mūsų kūno būtinumas yra šiluma, gyvybinės šilumos palaikymas. O kokias pastangas mes dedame ne tik dėl Maisto, dėl Rūbų, dėl Pastogės, bet ir dėl lovų, kurios yra mūsų naktiniai rūbai, – plėšiame paukščių lizdus ir pešiojame jų pūkus, kad galėtume įsirengti pastogę pastogėje, kaip kad kurtis įsiruošia sau guolį iš žolių ir lapų pačiame urvo gale! Vargšas žmogus įpratęs skūstis, kad jam šalta šiame pasaulyje, o su šalčiu – fiziniu ir socialiniu – mes tiesiogiai siejame daugelį savo negalavimų. Kai kuriose vietose vasarą žmogus gyvena kaip rojuje. Kuras, išskyrus Valgio gaminimą, tuomet nereikalingas, saulė yra jo ugnis, o daugelis vaisių pasigamina jos spinduliuose. Maistas ten paprastai yra įvairesnis ir prienamesnis, o Rūbai ir Pastogė visiškai ar beveik nereikalingi. Mūsų laikais ir šioje šalyje, kaip esu pats patyręs, kai kurie įrankiai – peilis, kirvis,

kastuvas, karutis ir pan., o atsidėjusiam mokslams – lempa, popierius ir rašymo reikmenys bei keletas knygų beveik taip pat reikalingi ir gali būti nebrangiai įgyti. Tačiau atsiranda neišmintingų žmonių, kurie keliauja į žemės kraštą, į laukines ir nesveikas vietas, ir atiduoda prekybai dešimtį ar dvidešimt metų tam, kad galėtų gyventi – tai yra kad išlaikytų malonią šilumą – ir galiausiai numirtų Naujojoje Anglijoje. Prabangiai turtingiems ne tik maloniai šilta, bet nenatūraliai karšta; kaip jau anksčiau daviau suprasti, jie kepami, žinoma, *à la mode*.

Didžiuma prabangių dalykų ir vadinamųjų gyvenimo patogumų ne tik nėra būtini, jie yra tikros kliūtys žmonijos pažangai. Kalbant apie prabangą ir patogumus, tai išmintingiausieji visuomet gyvendavo paprasčiau ir skurdžiau nei vargšai. Niekas nebuvo išoriškai tokie neturtingi, o vidujai tokie turtingi kaip senieji Kinijos, Indijos, Persijos ir Graikijos filosofai. Mes nedaug težinome apie juos. Nuostabu, kad *mes* išvis tiek žinome. Tą patį galima pasakyti apie vėliau gyvenusius reformatorius ir žmonijos geradarius. Bešaliu ir išmintingu žmogaus gyvenimo stebėtoju galima būti tik iš tos pozicijos, kurią mes pavadintume savanoriško skurdo pozicija. Prabangaus gyvenimo vaisius yra prabanga – ar tai būtų žemdirbystė, ar prekyba, ar literatūra, ar menas.

Šiandien esama filosofijos profesorių, bet ne filosofų. Tačiau nuostabu mokyti, jei kartą buvo nuostabu gyventi.

Henry David Thoreau (1817–1862), ilgai nežinomas ir nepripažintas savo krašte ir pasaulyje, nugyvenęs trumpą gyvenimą ir palikęs savo tėvynainiams ir mums *Voldeną* – knygą, šiandien priskiriamą pasaulinės literatūros klasikai. *Voldenas* – ne romanas. Jam netinka tradiciniai grožinės literatūros matai. Ši knyga – tai išpažintis žmogaus, savo valia palikusio civilizuotąjį pasaulį ir dvejus metus gyvenusio atsiskyrėliu miške. Šio kūrinio pagrindiniai veikėjai – Thoreau mintys, kurias jis patiki tiems, kuriems dar gali rūpėti jų gyvenimo prasmė.